

DİN AÇISINDAN DÜNYA DIŞI YAŞAMA BAKIŞ*

Selen FETTAHOĞLU**

Doç. Dr. Enis DOKO***

İnsanlık, tarih boyunca göğe bakıp Dünya dışı başka yaşam formlarının varlığı hakkında düşünceler üretmiştir. Farklı dünyalar ve olası yaşamlar üzerine düşünceler Antik Yunanlılara kadar dayanmaktadır. Örneğin, her ne kadar antik düşüncelerden bahsederken çoğumuzun aklına Aristo ve Platon'un Dünya merkezli evreni gelse de aynı çağda yaşamış olan Atomcular, diğer gezegenlerde yaşam formları olma ihtimalini içeren fikirler savunuyorlardı.

Antik Yunanlıların oluşturduğu Atomcu gelenek, evrenin temel biriminin bölünemeyen atomlar olduğunu savunuyordu. Bu düşünceye göre, atomlar boşlukta birbirleriyle etkileşime geçip maddeyi oluşturuyordu. Böylece sonsuz sayıdaki atomların bir araya gelebileceği farklı kombinasyonlarla oluşmuş başka dünyaların varlığı mümkün görülüyordu.¹ Evrendeki her şey atomların farklı şekillerde bir araya gelmesiyle oluştuğu için Dünyamızı özel kılan bir neden yoktu.² Bu nedenle, Atomcu geleneğin kurucularından Leucippus ve Democritus, ve sonrasında gelen Atomcu düşünürlerden Epicurus, üzerinde yaşam bulunan başka dünyalar olduğu görüşünü dile getirmekteydiler. Aynı

* Bu çalışmanın büyük çoğunluğu değerli yüksek lisans öğrencim Selen Fettahoğlu tarafından kaleme alınmıştır. (E. D.)

** İbn Haldun Üniversitesi Felsefe Bölümü Yüksek Lisans

*** İbn Haldun Üniversitesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi

1 Weintraub, *Religions and Extraterrestrial Life*, 11.

2 Wilkinston, *Science, Religion and the Search for Extraterrestrial Intelligence*, 17.

ekole mensup düşünürlerden Metrodorus da sonsuz evrende yalnızca tek bir yaşam örneği olmasının saçmalığından bahsetmişti.³

Ancak konuyla ilgili arayışlarda baskın gelen Atomcu düşünce olmadı. Dünya'yı evrenin merkezine koymayan ve böylece farklı dünyalarda da yaşam olabileceği düşüncelerine kapı açan Atomcu gelenek, ilerleyen zamanlarda karşıt görüşler kadar taraftar bulamadı. Aristo'nun dünyayı ve dolayısıyla insanı merkeze koyan görüşü daha fazla tercih edildi. Batı'da Aristocu görüş hâkim olduğundan, tek bir dünyada yaşam olduğu görüşü 16. yüzyıla kadar baskın olmaya devam etti. Aristo'nun etkisindeki Batı, bazı istisnalar dışında⁴, modern astronominin gelişmesine kadar farklı gezegenlerde yaşam olabileceği fikirlerini üretmedi.⁵

Atomcu gelenek Avrupa teoloji ve düşüncesinde çok etkili olmasa da İslam kelamının en temel yaklaşımlarından oldu. İslam kelamının bu paradigması Dünya dışı yaşam ile ilgili atomcu argümanlarının kelam geleneğimiz ile uyumlu olacak şekilde savunulabileceği anlamına gelmektedir.

Aydınlanmayla birlikte Dünya merkezli evren düşüncesi ciddi bir darbe aldı. Evrenin merkezinin Güneş olarak ifade edilmesi, çoğu insanın gözünde insanın yerini sıradanlaştırıp önemini azalttı. Dünyamızın özel olmadığını fark edilmesiyle birlikte farklı gezegenlerde de yaşamlar olabileceği fikirleri seslendirilmeye başlandı⁶.

Ancak insanın evrenin merkezindeki yerinin kaybolması, Aristocu geleneğin yoğun etkisi altındaki Hristiyanlık tarafından olumlu karşılanmadı. Hristiyanlığın insan merkezli bir bakış açısına sahip olması, insanın sıradanlığına işaret eden modern bilimle Hristiyanlık

3 Tipler, "A Brief History of Extraterrestrial Intelligence Concept."

4 Wilkinston, *Science, Religion and the Search for Extraterrestrial Intelligence*, 19.

5 Traphagan, *Extraterrestrial Intelligence and Human Imagination*, 22.

6 Dünya'nın yerinin özel olması gerektiği fikri, Tanrı'nın aynı zamanda insan olduğunu ima eden (Üçlemenin İsa kişiliği) Hristiyan teolojisinin sonucudur. İslam'da böyle yaklaşımlar olsa bile, vahiye bunu gerekli kılan bir unsur kanatımızca yoktur. İnsan evrenin değil, Dünya'nın halifesidir.

arasında soruna neden oldu. Her ne kadar Avrupa'daki Aydınlanmanın mimarlarından olan Copernicus (1473-1543), Galileo (1564-1642) ve Kepler (1571-1630) dindar Hristiyanlar da olsalar, gelişmekte olan yeni düşünce ortamında dinle bilimin çatıştığı söylemleri dile getirilmeye başlandı. Kilisenin modern bilimle uzlaşmaya kapalı tutumu yüzünden, Dünya merkezli evren modelini zayıflatan Galileo gibi dindar bir bilim insanı, hayatının sonuna kadar ev hapsine mahkûm edildi⁷. Ayrıca çoklu dünyaları ve Dünya dışı yaşamı savunan ve yakınlara öldürülen Giordano Bruno (1548-1600) örneği de, o dönemdeki Kilise'nin insanı merkezden çıkararak söylemlere ne kadar kapalı olduğunu gösteren bir örnektir.⁸ Ancak görünürdeki bu çatışmaya rağmen bazı dindar Hristiyanların Dünya dışında yaşam olduğuna inandığını belirtmek gerekir. Örneğin Kepler, Jüpiter'de yaşam olduğuna inanmıştı.⁹

Çoğu yanlış nedenlerle de olsa, Dünya dışında yaşam olabileceği düşünceleri sonraki dönemlerde de devam etti. Örneğin; döneminin en iyi astronomlarından biri kabul edilen William Herschel (1738-1822), Güneş ve Ay'da dahi yaşam olduğuna inanmıştı.¹⁰ Benzer bir şekilde astronom Percival Lowell (1855-1916) da yaptığı gözlemler sonucunda Mars'ta su taşımak için kullanılan kanallar tespit ettiğini söylemiş ve orada da akıllı yaşam olduğuna inanmıştı.¹¹ Yine astronomiye katkılarıyla bilinen William Whewell (1797-1866) de Dünya dışında yaşam olduğu görüşünü savunmuş, ancak ilerleyen zamanda Hristiyanlıkla uyuşmasının zorluğunu gördüğünde bu görüşten vazgeçmiştir.¹²

7 Elbette bunda Galileo'nun Papa'ya hakaret etmesinin, bilim yanında İncil yorumu ile ilgilenmesinin ve dönemin Protestan/Katolik çatışmalarının büyük etkisi vardı.

8 Weintraub, *Religions and Extraterrestrial Life*, 16-17.

9 Weintraub, *Religions and Extraterrestrial Life*, 19.

10 Crowe, "William Whewell, The Plurality of Worlds, and the Modern Solar System," 434.

11 Wilkinston, *Science, Religion and the Search for Extraterrestrial Intelligence*, 11.

12 Crowe, "William Whewell, The Plurality of Worlds, and the Modern Solar System."

Ancak İslam dünyasına baktığımızda farklı bir tablo görmekteyiz. Müslümanlar, daha İslam'ın ilk zamanlarından itibaren Dünya dışı yaşamla ilgili düşünceler üretmiş ve üretmeye devam etmektedir. Örneğin Hz. Muhammed'in sahabelerinden İbn Abbas (619-687), Dünya'ya benzeyen başka gök cisimleri olduğu; onlarda bizimkine benzeyen akıllı canlılar bulunduğu, hatta bu canlılara gönderilmiş peygamberler olduğu kanısındaydı.¹³ İlk dönem düşünürlerinden olan İmam Muhammed el-Bakır (676-733) da Allah'ın farklı dünyalar ve bu dünyalarda farklı yaşamlar yarattığına inanıyordu.¹⁴ Yine 11. yüzyıl kelimcilerimizden olan İmam Gazali de farklı dünyalardaki yaşam formlarının birbirleriyle iletişim kurabildiğini düşünüyordu.¹⁵ Kelam düşüncesi içindeki bu düşünceler Gazali'yle de sınırlı kalmamış, Fahreddin Razi de Dünya'nın bir benzeri olmadığını savunan düşünceleri eleştirmiş ve bu düşüncelerin zayıf temellere dayandığını vurgulamıştı.¹⁶ İslam dünyasının Dünya dışı yaşam olasılığıyla tarih boyunca sorunu olmadığına örnek olarak Türk matematikçi Uluğ Bey de gösterilebilir. 15. yüzyılda yaşamış olan Uluğ Bey, Kuran'daki bazı anlatımlardan yola çıkarak Dünya dışındaki farklı yerlerde de canlılar olması gerektiği sonucuna varmıştı.¹⁷

İslam dünyasındaki Dünya dışı yaşam düşünceleri klasik dönemde saydıklarımızla sınırlı kalmamış, modern dönemde de devam etmiştir. Örneğin Ömer Nasuhi Bilmen gibi Osmanlı yeni ilmi kelimcileri evrende Dünya gibi başka dünyalar olmasının mümkün olduğunu iddia etmişlerdir. Bilmen'e göre astronomi bilimi gök cisimlerinde yaşayanlar olduğunu göstermektedir, hatta ileride diğer gök cisimlerindekilerle aramızda savaş çıkması mümkündür. Ayrıca bu kelimcimiz, Batı dünyası Kuran'ın indiği dönemde kendi toplumlarını bile bilmezken Kuran'da gök cisimlerindeki hayata işaret edilmesinin (Kuran 42:29) Kuran'ın mucizeviliğini daha da arttıracığına işaret etmiştir.¹⁸

13 Mahmood, *Doomsday and Life After Death*, 174.

14 Weintraub, *Religions and Extraterrestrial Life*, 165.

15 Mahmood, *Doomsday and Life After Death*, 175.

16 Weintraub, *Religions and Extraterrestrial Life*, 165.

17 Wilkinston, *Science, Religion and the Search for Extraterrestrial Intelligence*, 16.

18 Bulğen, "Son Dönem Osmanlı Kelamcılarının Kevni Ayetleri Yorumlama

Yine 1953 yılında hayatını kaybeden İlahiyatçı Yusuf Ali de Allah'ın farklı gök cisimlerinde başka yaşam formları yaratmış olmasının akla yatkınlığına vurgu yapmıştır.¹⁹ 1992 yılında hayatını kaybetmiş olan Muhammed Esed de farklı dünyalar imasına açık düşünceler dile getirmiştir²⁰.

Tarihi örneklerde de görüldüğü gibi, Batı dünyası Dünya dışı yaşam düşüncelerine sıcak bakmazken İslam dünyası daha Kuran'ın indirildiği ilk yıllarda bile farklı yaşam formları olabileceği yönünde fikirleri üretiyordu. Üstelik bu fikirlerin bir kısmı yalnızca varsayıma değil, Kuran yorumuna dayanıyordu. Kuran'dan yola çıkarak Dünya dışı yaşam olduğunu savunan ilahiyatçıların varlığı, İslam'ın Dünya dışı yaşam ihtimaliyle ne kadar uyumlu olduğunu gözler önüne sermektedir.

Tarih boyunca Müslüman düşünürlerin bir kısmı Dünya dışı yaşam ihtimaline olumlu bakmışken, bu olumlu yaklaşımın her Müslüman düşünür için geçerli olduğunu söylemek doğru olmaz. Çünkü her ne kadar düşünürlerimizin bir kısmı kelimelere bağlı kalıp felsefelerinde Kuran'ı temel alsada da, bir kısım Müslüman filozoflar da Yunan felsefesi geleneğini benimsemişlerdir. Aristo ve Platon'u takip eden Müslüman filozoflar dünyanın eşsizliğini ve merkeziliğini kabul ettikleri için Dünya dışı yaşam ihtimaline zihnen uzaktılar. Ancak kelamcı düşünürlerimiz Dünya'nın sıradanlığını kabul etmeye daha müsait bir zihinsel altyapıya sahiptir. Daha önce değindiğimiz gibi bunda kelam geleneğinin atomculuğu esas almasının da payı vardır. Kelamcıların Aristo ve bir kısım İslam filozofları tarafından savunulan ay üstü alemin oluş ve bozuluşa uğramayan farklı bir elementten (esir) yapıldığı görüşünü kabul etmemeleri ve gök cisimlerinin de dünyadaki gibi atomlardan oluştuğunu savunmaları bunu ortaya koyar.²¹

Yöntemleri Üzerine: Ömer Nasuhi Bilmen Örneği," 85.

19 Weintraub, *Religions and Extraterrestrial Life*, 166-167.

20 Asad, *The Message of the Quran*, 8.

21 Dhanani, "Göklerdeki Kayalar. Abdülcebbar ve İbn Sina Arasındaki Karşılaşma" çev. Mehmet Bulgen, 138.

İslam ve Batı medeniyetlerinin Dünya'nın evrendeki yerine bakışı karşılaştırıldığında, Kuran'ı temel alan Müslümanların Dünya'yı sıradan bir yer olarak görmeye daha yatkın olduğu açıkça görülmektedir. Dünya'nın evrenin merkezi olmadığı fikrine sahip düşünürler, evrende farklı akıllı canlıların yaşıyor olabileceğini düşünmeye de daha açık olmuşlardır. Ancak hem İslam dünyasındaki Aristo takipçileri, hem de Hristiyan geleneği, Dünya'nın eşsizliği hakkındaki temel kabullerinden taviz vermeye daha kapalıdır. Dünya'nın sıradanlığını ima eden düşüncelere karşı Hristiyan geleneğindeki olumsuz ve katı tutumun bir nedeni, Aristocu evren anlayışının Hristiyanlık geleneği ile iyice kaynaşmış olmasıdır. Ancak bunun dışında, ilerleyen sayfalarda bahsedeceğimiz Hristiyanlık öğretileri de Kilise'nin Dünya'nın ve insanın eşsizliği üzerine tavizsiz tutumunun nedenleri olarak gösterilebilir.

Bu makalede, İslam'ın Dünya dışı yaşam ihtimaline bakışını sunduktan sonra Hristiyanlık öğretilerinin ve İslam'ın Dünya dışı yaşam olasılığına bakış açılarını karşılaştıracacağız. Önceki sayfalarda sunduğumuz tarihsel örneklerle paralel bir şekilde, Kuran'ın Dünya dışı yaşam ihtimaliyle uyumlu olduğunu, ancak Hristiyanlıktaki “Hipostatik Birlik” ve “enkarnasyon” inancının Dünya dışı yaşamın varlığına inanmayı güçleştirdiğini savunacağız. Ancak Hristiyanlık ve İslam öğretilerini değerlendirmeye geçmeden önce, modern bilim açısından Dünya dışı yaşamı gözden geçirelim.

Modern Bilim

Evrende yalnız mı yoksa birçok yaşam formundan biri mi olduğumuz sorusu, binlerce yıldır insanlığın zihnini kurcalamaya devam etmektedir. Ancak günümüzde, daha önce bu konu üzerine kafa yoran hiç kimsenin sahip olmadığı teknolojik imkanlara ve bilimsel verilere sahibiz. Son yıllarda elde ettiğimiz bilgi birikimi, uzayda yaşam arayışının ayrı bir disiplin olarak değerlendirilebilmesini sağlayacak düzeye ulaşmıştır. Günümüzde, evrendeki yaşam arayışı *Astrobiyoloji* disiplininin çalışma alanına girmektedir. Astrobiyoloji; yaşamın ne olduğunu, var olabileceği sınırları ve hangi koşullarda

nasıl oluştuğunu anlamaya çabalayan çalışmaları kapsamaktadır. Bu alandaki çalışmaların hedefi, yaşamın başka bir yerde oluşup oluşmayacağını anlamaktır. Ayrıca yaşamın ne olduğuna dair bir tanıma sahip olduğumuzda, uzayda bu tanıma uyan varlıkları arayıp yaşam tespit etmeye çalışabiliriz.

Ancak modern bilimin tüm ilerlemelerine ve devam eden astro-biyoloji çalışmalarına rağmen yaşamın ne olduğu, nerede oluştuğu ve nasıl oluştuğu sorularına verilebilecek ortak cevap “bilmiyoruz” olacaktır. Birçok bilim insanı yaşamı farklı açılardan bakarak tanımlamaya çalışsa da varılan sonuçlar arasında fikir birliği görememekteyiz. Bu nedenle yaşamın oluşmasının düşük olasılıklı bir mucize mi, yoksa doğa kanunlarının zorunlu bir sonucu mu olduğu soruları da cevapsız kalmaktadır. Yaşamın nasıl oluştuğu konusunda RNA dünyası modeli birçok bilim insanı tarafından savunuluyor olsa da, RNA dünyasının açıklayamadığı enerji kaynağı sorunu ve diğer modellerdeki kusurlar, yaşamın nasıl oluştuğuna cevap vermeyi de zorlaştırmaktadır.²² Ayrıca yaşamın oluştuğu dönemde Dünya’daki koşullara dair bilgimiz eksiklerle dolu olduğundan, yaşamı tanımlamak ve bu tanıma uygun varlıkları uzayda aramak şimdilik mümkün olmamaktadır. Yine de yaşamın bir örneğinin mevcut olması, bu örneğin benzerini arayarak ilerleyebileceğimizi düşündürmektedir. Bildiğimiz tek yaşam örneği kendimiz olduğu için uzayda da bize benzeyen canlılar arıyoruz. Kapsayıcı bir yaşam tanımı üretmediğimiz sürece bunu yapmaya mecburuz. Bu nedenle kendi biyokimyasal özelliklerimizden ve bizim yaşayabileceğimiz koşullardan yola çıkarak üzerinde yaşam bulunması potansiyeli olan gök cisimlerini arıyoruz. Gök cisminin Dünya’ya benzemesi için aradığımız koşullar: Sıvı su bulundurması, yıldız enerjisinden faydalanabilmesi, gerekli kimyasalları içermesi ve faz geçişlerinin sağlanabileceği bir yapıda olmasıdır.²³

Yaşam arayışı çerçevesinde yaptığımız arayışlar sonucunda bugüne kadar 4324 dış gezegenin keşfi doğrulanmıştır. Bunların 163

22 Jung, “The RNA World and Divine Action in and Through Quantum Mechanics.”

23 Catling, *Astrobiology: A Very Short Introduction*.

tanesi bizimki gibi birer karasal gezegendir.²⁴ Yaşam için gerekli bazı koşulları bulduran gezegenlerin keşfi, astrobiyolojiye olan ilgiyi giderek daha da arttırmaktadır.

Günümüzde astrobiyolojiye olan ilginin artışı, doksanlı yıllarda yaşanan bazı olaylarla tetiklenmişti. Bunlardan biri, 1996 yılında Antarktika'ya düşen ve Mars'tan gelmiş olan bir meteoritte fosilleşmiş tek hücreli hayat bulunduğu iddiasıydı. Her ne kadar sonrasında bu iddia gücünü kaybettiyse de ateşlediği merak hâlâ sürmektedir. Ayrıca mikropların zor koşullarda yaşayabileceğinin keşfedilmesi ve Güneş dışındaki yıldızların etrafındaki gezegenlerin tespiti, Dünya dışı yaşam bulma ümidini arttırmıştır.²⁵ Günümüzde hem dış gezegenlerde akıllı yaşam bulma ümidimiz, hem de Güneş sisteminde tek hücreli yaşam bulma olasılığımız giderek güç kazanmaktadır. Güneş sisteminde yaşam olma olasılığı değerlendirilen bazı gök cisimleri: Jüpiter'in uydusu Europa, Satürn'ün uyduları Enceladus ve Titan, yüzeyinin altında su bulundurabileceği düşünülen Mars²⁶ ve biyolojik bir kaynak tarafından üretildiği düşünülen fosfin gazının bulunduğu Venüs'tür.²⁷

Her ne kadar evrende tek hücreli yaşama rastlama ihtimalimiz daha yüksek gözükse de, akıllı yaşam arayışımız da devam etmektedir. 1984'te başlatılmış olan SETI projesi, uzaydaki bir akıllı yaşam formundan gelecek radyo sinyallerini yakalamak üzere tasarlanmıştır. Bu sayede eğer bir akıllı yaşam formu bizimle iletişim kurmak için elektromanyetik sinyal gönderirse, biz de bunu yakalayabiliriz. Proje oldukça heyecan verici gözükmeyle beraber, aslında bu projeye var olan akıllı bir yaşam formunu yakalayabilmemiz oldukça düşük bir olasılıktır. Binlerce yıllık insanlık tarihinde biz yalnızca yaklaşık bir asırdır radyo dalgaları yayarken, farklı canlıların çok daha önceden radyo sinyalleri göndermiş olması ve gönderilmiş bu sinyallerin henüz kuruluşu yarım asır bile olmamış SETI projesi tarafından yakalanabi-

24 NASA, "Exoplanet Exploration."

25 Catling, *Astrobiology: A Very Short Introduction*.

26 Catling, *Astrobiology: A Very Short Introduction*.

27 Greaves, "Phosphine gas in the cloud decks of Venus."

lecek olması zayıf bir olasılıktır. Bu nedenle, şu ana kadar herhangi bir sinyal alamamış olan SETI projesinin uzayda akıllı yaşam olmadığını gösterdiğini düşünmek hatalı bir bakış olacaktır. Akıllı yaşamın olduğu ama sinyal göndermediği, gönderilen sinyalleri kaçırmış olabileceğimiz ya da sinyallerin farklı bir tarafa gönderilmiş olabileceği ihtimallerini elemek, doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Ancak uzayda seyahat edip akıllı canlıları aramak gibi bir şansımız olmadığından, SETI projesi olası akıllı canlıları tespit etmek için elimizdeki en iyi seçenektir.

SETI projesi de tek hücreli yaşam çalışmaları gibi yaşam bulmada herhangi bir olumlu sonuç vermediği için, tartışmalar yaşam tanımında olduğu gibi akıllı yaşamın şekli konusunda da fikir birliği sağlamaktan oldukça uzaktır. Paleontolog Simon Conway Morris, bulunması muhtemel olan akıllı canlıların bize benzer bir yapıda olacağını savunmaktadır. Ancak Stephen Jay Gould, evrimi yönlendiren kanunlar olmadığına ve zamanda geri gidip tekrar evrilseydik farklı bir yapıda olacağımıza inanmakta; bu nedenle de Dünya dışı akıllı canlıların bize benzemeyeceğine işaret etmektedir.²⁸

Bu fikir ayrılığını çözüme kavuşturmak için Dünya dışı bir akıllı canlıya rastlamamız gerektiğini varsayarsak, yakın zamanda net bir karara varılamayacağını söyleyebiliriz. Gerek SETI projesinin var olan akıllı canlıları kesin olarak tespit edemeyecek oluşu, gerekse eğer Dünya dışı yaşam varsa büyük çoğunluğunun tek hücreli olacağı yönündeki beklentimiz²⁹, bulacağımız ilk canlı formlarının tek hücreli varlıklar olacağını düşündürmektedir. Yaşam arayışımızın akıllı canlılarla tanışmamızla sonlanacağını düşünmek fazla iyimser bir varsayım olacaktır. Ancak eğer tek hücreli canlı bulursak, o canlının bize benzerliğinden yola çıkarak potansiyel akıllı canlıların yapısı hakkında yorum yapmak da mümkün olabilir.³⁰

28 Morris, *Life's Solution*.

29 Santos, "On the parallels between cosmology and astrobiology: a transdisciplinary approach to search for extraterrestrial life," 257.

30 Losch & Krebs, "Implications for the Discovery of Extraterrestrial Life: A Theological Approach," 234.

Her ne kadar bulunması muhtemel Dünya dışı yaşam formlarının nasıl olabileceğine dair kesin bir sonuca varmamız şimdilik imkânsız gözükse de potansiyel ihtimallerin hiçbiri İslam açısından problem olmayacaktır. Kuran'ın Dünya dışı yaşam ihtimaliyle uyumluluğu, hatta bazı yorumlara göre Kuran'ın Dünya dışı yaşamın varlığına yaptığı vurgu, Müslümanların modern bilimin getireceği her sonucu kucaklamaya açık olması gerektiğini göstermektedir.

Kuran ve Dünya Dışı Yaşam

Önceki sayfalarda ele aldığımız gibi, geçmişte ve yakın dönemde Dünya'nın sıradanlığını ve Dünya dışı yaşamın varlığı ihtimalini ele alan Müslüman düşünürler vardır. Bu durum, Kuran'ın insanın sıradanlığına yaptığı vurgular düşünüldüğünde, şaşırtıcı olmaktan uzaktır. Kuran, Aristocu felsefe geleneğinin ve Hristiyanlık öğretilerinin aksine Dünya'nın eşsizliğine ve merkeziliğine atıf yapmaz ve insanların üstünlüğüne de sınır çizer.

Örneğin Müslümanların her namazda tekrar ettiği Fatıha Suresi'ndeki "Alemlerin Rabbi" (Kuran 1:2) ifadesi, yalnız ve eşsiz olduğımıza atıf ve sıradanlığımıza vurgu olarak yorumlanmaya açıktır. Öyle ki bu ayet sadece Dünya'nın değil, belki de evrenimizin sıradan olduğuna işaret etmektedir.

Benzer bir şekilde çoklu dünyalara ya da evrenlere atıfta³¹ bulunduğu düşünülen bir diğer ayet ise "yedi gökler (السموات السبع)" ifadesini kullanır (Kuran 17:44). Yedi ifadesi, Türkçedeki gibi Arapçada da sayı anlamının dışında çokluk ifade ettiği için³² bu ayet de çoklu dünyalara atıf olarak yorumlanabilir. Muhammed Esed, yedi gök (سبع سموات) ifadesinin geçtiği 2:29 ayetinin çoklu kozmik sistemlere atıf

31 Çoklu evrenler birden fazla evren olduğu iddiası olarak okunabilir. Çoklu evrenlerin birinde başka bir yaşam varsa o zaman da Dünya dışı yaşamdan söz edebiliriz. Lakin biz makalemizde daha çok evrenimizdeki farklı gezegenlere odaklanıyoruz. Dolayısı ile diğer dünyalar, Dünya dışında yaşam içeren gezegenleri tanımlamaktadır.

32 Asad, *The Message of the Quran*, 8.

olarak yorumlanabileceğini belirtmiştir.³³ Görüldüğü gibi, Kurani ifadeler başka dünyaların varlığı ve bizim Dünya'mızın sıradanlığı ile uyum içindedir.

Kuran ayrıca insanların eşsiz ve vazgeçilmez olmadığına çeşitli ayetlerde vurgu yapmaktadır. İnsanın evrende ve yaratılıştaki yerinin merkezi olmadığına örnek olarak şu ayetler verilebilir:

“Göklerin ve yerin yaratılması elbette insanın yaratılmasından daha büyük (bir olay)dır: ama insanların çoğu (bunun ne anlama geldiğini) bilmezler.” (Kuran 40:57)³⁴

“Dilerse sizi ortadan kaldırır ve (yerinize) yeni bir yaratılmışlar topluluğu getirir.” (Kuran 35:16)

“Şayet (O'ndan) yüz çevirirseniz, başka toplumları sizin yerine geçirir ve onlar sizin gibi yapmazlar.” (Kuran 47:48)

Görüldüğü gibi Kuran ayetleri insanın eşsiz olmadığından bahseder ve çoklu dünyalara işaret ederek dolaylı olarak sıradanlığımızı vurgular. Bunların dışında, Kuran'ın daha net bir şekilde Dünya dışında yaşama işaret ediyor olduğunu düşündüren ayetler de bulunmaktadır. Örneğin Şura Suresi'nin 29. ayeti göklerde bulunan canlılardan bahseder:

“Gökleri ve yeri ve bunların içinde üretip çoğalttığı bütün canlı varlıkları yaratması O'nun işaretlerindedir: (bunları yaratana) Allah, dilediği zaman onları (kendi katında) toplama gücüne de sahiptir.”

Benzer bir şekilde, Nahl Suresi'nin 49. ayeti de göklerde canlılar bulunduğuna işaret etmektedir:

“Ayrıca göklerde ve yerde olan her şey -bütün canlılar/hayvanlar ve melekler- kendilerini büyüklük duygusuna kaptırmadan Allah için saygı ve tazimle yere kapanmaktadırlar.”

33 Asad, *The Message of the Quran*, 8.

34 Bütün Kuran ayeti tercümelere Muhammed Esed'in Kuran meal-tefsirinden alınmıştır.

Bu ayette canlılar/hayvanlar olarak çevrilen kelime “dâbbe (دَابَّة)” ifadesidir. Her ne kadar göklerdeki canlılarla kastedilenin melekler olduğu iddia edilebilirse de, canlı ifadesinin daha doğru bir mana olduğu noktasında birçok Kuran yorumcusu fikir birliği içindedir. Örneğin Muhammed Esed ve ilahiyatçı Mirza Tahir Ahmed “dâbbe” teriminin melekleri içermediği konusunda aynı tutumdadır. Muhammed Esed “dâbbe” teriminin fiziki yaratıklara işaret ettiğini ve fiziksel olmayan yaratıklardan farklı olduğunu vurgularken,³⁵ Mirza Tahir Ahmed de bu terimin yürüyen canlılara işaret ettiğini; uçan, yüzen canlılara veya ruhsal varlıklara uymadığını belirtmiştir.³⁶ Ayrıca meleklerden ve “dâbbe” kelimesinden bahsederken arada “ve” ifadesinin kullanılması, meleklerin bir dâbbe çeşidi olamayacağına ve ikisinin ayrı varlıklar olduğuna işaret etmektedir.

Bu canlıların akıllı varlıklar olduklarını düşünmek için de nedenlerimiz bulunmaktadır. Çünkü Kuran, göklerdeki ve yerdeki canlıların yargılanacağından bahsetmektedir (Kuran 19:93, 19:94, 19:95). Birinin yaptığı eylemlerden sorumlu tutulması belirli bir zihin kapasitesi gerektireceğinden, göklerdeki canlıların akıllı olduklarını düşünmek zorlama bir yorum olmayacaktır.

Bir başka Kuran ayeti ise, bu akıllı canlıların bazılarının bizden daha akıllı olduğuna işaret ettiği şeklinde yorumlanabilir. İsrâ Suresi'nin 70. ayetinde Yüce Allah, insanların yarattığı varlıkların birçoğundan üstün olduğunu belirtmektedir. Bu ise, bizden daha üstün varlıklar olduğu anlamına gelmektedir. Eğer bahsedilen üstünlük zihinsel bir üstünlükse, bu durumda bizden daha akıllı canlıların olduğu sonucuna varırız:

“Gerçek şu ki, Biz Âdemoğullarını üstün ve onurlu kıldık; karada ve denizde onların ulaşımını sağladık; temiz besinlerle onları rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın pek çoğundan üstün tuttuk.”

35 Asad, *The Message of the Quran*, 401.

36 Weintraub, *Religions and Extraterrestrial Life*, 166.

Elbette burada üstün olan varlıkların melekler olduğu akla gelebilir. Ancak Kuran’da meleklerin bir insan olan Hz. Adem’in önünde secde ettiği belirtildiği için bu ayette bahsedilen ve bizden üstün olan yaratıkların melekler olmadığını söylemek makul bir yorumdur:

“Hani, meleklerle “Adem’in önünde yere kapanın!” demiştik ve bunun üzerine İblis’in dışında onların hepsi yere kapanmışlardı. (İblis): “Balçıktan yarattığın (bu) yaratığın mı önünde eğileceğim?” demiş,” (Kuran 17:61)

“ve “Benden üstün tuttuğun (şu aptal) şeye bak! Eğer bana Kıyamet Günü’ne kadar zaman verirsen, çok azı dışında, onun soyundan gelenleri mutlaka peşime takacağım” diye ekledi.” (Kuran 17:62)

Bahsettiğimiz ayetlerden görüldüğü gibi, Kuran insanı bazı yaratıklardan üstün bir yere konumlandırırken, bazılarının da bizden üstün olduğunu açıkça belirtmektedir. İnsanın yaratılanlar içinde özel ve ayrıcalıklı bir yerde olmayışı ve insandan daha üstün varlıkların olduğunun iması, bir Müslüman’ın Dünya dışı yaşam bulma beklentisi içinde olmasını gerektirmektedir. Çünkü ayetlerin kapsamlı yorumu, Kuran’ın yalnızca Dünya dışı yaşamla uyumlu değil, Dünya dışı yaşamı ima ettiğini düşündürmektedir. Bu nedenle, modern bilimin sağladığı gelişmelerle birlikte ilerleyen dönemde akıllı canlı ya da tek hücreli canlılara rastlarsak, bu durum İslam açısından problem olmayacaktır. Hatta ayetlerin Dünya dışı yaşama işaret ettiğini kabul ettiğimizde, evrende eşsiz ve tek olduğumuzu varsaymak İslam açısından daha sorunlu bir yaklaşım olacaktır.

Ancak Hristiyanlıktaki öğretiler, Hristiyanların Dünya dışı yaşam bulunması ihtimaliyle uzlaşmasını oldukça zorlaştırmaktadır. İlerleyen sayfalarda bahsedeceğimiz sorunlar çeşitli yorumlarla çözülebilsen bile, bir Hristiyan’ın bir Müslüman gibi inancından yola çıkarak Dünya dışı yaşam beklemesi söz konusu değildir. İlerleyen sayfalarda Hristiyanlık öğretilerinin Dünya dışı yaşamı kabullenmede çıkaracağı zorluklardan bahsedeceğiz ve İslam ile Hristiyanlığın Dünya dışı yaşama bakışını karşılaştıracamız.

İslam, Dünya Dışı Yaşam Olması İhtimaline Hristiyanlıktan Daha Açıktır

İslam Dünya dışı yaşam bulunması ihtimaline oldukça açıkken, Hristiyanlığın Dünya dışı yaşamla uzlaşabilmesi için çözmesi gereken bazı problemler vardır.

İlk problem, Hipostatik Birlik olarak bilinen Tanrı'nın hem ilahi hem de insani özellikler barındırdığını iddia eden öğretilerden kaynaklanmaktadır. Eğer Hz. İsa'nın hem Tanrı hem insan olduğu varsayılırsa, Tanrı'nın insan oluşu insanları ayrıcalıklı bir yere konumlandıracaktır. Ancak bu durum Aydınlanma döneminden beri süregelen ve Dünya'nın sıradanlığını gösteren bilimsel gelişmelerle uyuşmamaktadır. Dünya ne önceden zannedildiği gibi evrenin merkezindedir, ne de diğer gök cisimlerinden daha ayrıcalıklı bir yere sahip görünmektedir.

Eğer bir Dünya dışı yaşam formu bulursak, bu da bizim sıradan olduğumuza işaret eden modern bilimle uyumlu olarak eşsiz olmadığımızı göstereceğinden, Hristiyanların Hipostatik Birlik inancıyla uyuşmamaktadır. Özellikle de eğer bizden daha akıllı bir canlı formu bulursak, Hristiyanlığa göre Tanrı olan insanın üstün konumu net bir şekilde zarar görecektir. Bu durumda Hz. İsa'nın ilahi özelliği zayıflayacak ve Hipostatik Birlik inancı zarar görecektir³⁷.

Ancak Hipostatik Birlik inancına göre Tanrı insan olduğundan insanın en üstün canlı türü olması gerekirken, İslam'da durum tam tersidir. Önceki sayfalarda ele aldığımız gibi, Kuran insanın en üstün canlı olduğunu söylememekle birlikte daha üstün yaratıklar olduğunu da net bir şekilde ifade etmektedir (Kuran 17:70).

Hipostatik Birlik öğretisi, Hristiyanlık açısından Dünya dışı yaşam bulunması ihtimali için tek sorun değildir. Enkarnasyon inancı ve kefarete doktrini de Dünya'nın ve insanın sıradanlığını kabul etmenin önündeki bir başka nedendir. Hristiyan inancına göre Tanrı'nın oğlu

37 Hipostatik Birlik inancı Hristiyanların Evrim Teorisi'ni reddetmelerinin önemli gerekçelerindedir. Zira insanlığın diğer canlılarla akraba olduğunu söylemek, aynı zamanda İsa ve dolayısı ile Tanrı'nın da diğer canlılarla akraba olduğunu ima etmektedir.

olan İsa, Dünya’da vücut buldu ve haçta bizim için öterek insanoğlunu günahlarından kurtardı. Eğer Dünya dışı akıllı canlıların varlığını kabul edersek bu kurtarışı iki şekilde değerlendirebiliriz: Bir enkarnasyon evrendeki bütün canlıları kurtarır ya da diğer gezegenlerdeki canlıları kurtarmak için farklı enkarnasyonlar gerekmektedir.³⁸

Tek bir enkarnasyonun bütün evreni kurtardığını varsayarsak, Hz. İsa’nın bir insan olması ve bu kurtarışın bizim Dünyamızda gerçekleşmesi, insanoğlunu ayrıcalıklı bir konuma sokacaktır. Dünya dışı yaşamın bulunması ihtimali insanın sıradanlığına işaret edeceğinden bu olasılığı kabul etmek Dünya dışı yaşamı kabul etmeyi zorlaştıracaktır. Kabul etseler bile neden Dünya’nın ve insanın özel olduğunu açıklamak zorunda kalacaklardır.

Bu iddiaya bir cevap olarak, Dünya dışındaki canlıların da enkarnasyonla kurtarılmamasının sebebinin bizim ayrıcalığımız değil, bu canlıların günah işlememesi olduğu söylenebilir.³⁹ Ancak insanların günahı nedeniyle bir ihtiyaçtan dolayı bile olsa Tanrı’nın Dünya’ya inışı yine de insanları ayrıcalıklı bir yere konumlandıracaktır. Dünya dışı canlılar, günah işlemedikleri için Tanrı’yla buluşmaktan menedilmiş olacaktır. Bu nedenle tek bir enkarnasyonun bütün evreni kurtardığını varsaymak insanın sıradanlığıyla uyumlu değildir. Dahası, bu cevaptaki temel varsayım olan Dünya dışında hiçbir akıllı canlının günah işlemediğini iddia etmek de gariptir. Milyonlarca akıllı canlının evrimleşip, bunlardan sadece insanların günahkâr olduğunu söylemek açıklamaya muhtaç bir durumdur. Böylesi düşük ihtimalli bir gelişme tesadüfle açıklanamaz.

İkinci ihtimal olarak Dünya dışı canlıların da enkarnasyonla kendi formlarındaki Hz. İsa tarafından kurtarıldığını varsayabiliriz. Ancak bu varsayım Tanrı’nın oğlu olduğu iddia edilen Hz. İsa’nın mükemmelliğiyle çelişecektir. Tanrı’nın oğlunun sürekli bir yerden başka yere seyahat ettiğini varsaymanın Hz. İsa’nın tanrısallığını azalttığına

38 Peters, “Astrobiology and Astrochristology.”

39 Losch & Krebs, “Implications for the Discovery of Extraterrestrial Life: A Theological Approach,” 238.

işaret edilmiştir.⁴⁰ Ayrıca bu kabul, geleneksel Hristiyan teolojisindeki İsa anlatısının da revize edilmesini gerektirir.

Yine de Tanrı'nın oğlunun birden fazla kez enkarne olmasının Tanrı'nın merhametine işaret ettiği iddia edilebilir. Ancak bu iddia da sorunsuz olmaktan uzaktır. Eğer birden fazla enkarnasyon Tanrı'nın merhametini yansıtıyorsa, neden tarih boyunca yalnızca bir kere enkarnasyon yaşadığımızın açıklanması zorlaşacaktır. Bu durum Tanrı'nın bizden merhametini sakındığı şeklinde yorumlanmaya da açıktır.

Bahsettiğimiz bu sorunların İslam'da olmayışı ve İslam'ın insanı özel bir yere konumlandırmayı, İslam'ı Dünya dışı yaşam bulma ihtimaliyle Hristiyanlıktan daha uyumlu hale getirmektedir. Bu da Dünya dışı yaşamın tespiti durumunda, bu keşfin Hristiyanlık aleyhinde ancak İslam lehinde, İslam'ı doğrulayıcı bir delil nitelik taşıyacağı anlamına gelmektedir.

Sonuç

Modern bilimdeki gelişmelerle, Dünya dışında bir yaşam olup olmadığını anlamaya daha önce hiç olmadığı kadar yakınız. Hem tek hücreli yaşam bulma çabaları hem de akıllı yaşam arayışı için yürütülen SETI projesi olumlu sonuç verdiği takdirde, toplumda büyük bir yankı uyanacaktır. Dünya dışı canlıların bulunması durumunda insanların evrendeki konumu değişecek ve ayrıcalıklı olmayan, sıradan canlılar olduğumuz anlamı çıkarılacaktır. Bu durumda insanlar dini inançlarını sorgulamaya yatkın hale gelecektir. Bu nedenle dinlerin Dünya dışı yaşamın bulunmasıyla uyumlu olup olmadığı şimdiden tartışılmalıdır. Bu makalede İslam'ın Dünya dışı yaşam bulunmasının keşfi durumunda zarar görmeyeceğini, hatta Kuran'da Dünya dışı canlıların işaret edilmesi nedeniyle İslam inancının daha da güçleneceğini ele aldık. Kuran insanın sıradanlığına vurgu yaparken, Hristiyanlıkta Hz. İsa'nın Tanrı olduğu inancı insanların sıradan olduğunun kabul edilmesine engel olmaktadır. Hristiyanlık öğretilerinden kaynaklanan problemler dinin yeniden yorumlanmasıyla çözülebilir olsa da benzer

40 Peters, "Astrobiology and Astrochristology," 482.

problemlerin İslam'da bulunmayışı Dünya dışı yaşamı kabullenme konusunda İslam'ı avantajlı kılmaktadır.⁴¹

Referanslar:

- Asad, Muhammad. *The Message of the Quran*. Yeniden basım. Wiltshire: Redwood Press, 1993.
- Bulğen, Mehmet. "Son Dönem Osmanlı Kelamcılarının Kevni Ayetleri Yorumlama Yöntemleri Üzerine: Ömer Nasuhi Bilmem Örneği." *Kelam Araştırmaları* 13:1 (2015): 61-89.
- Catling, David C. *Astrobiology: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Crowe, Michael J. "William Whewell, The Plurality of Worlds, and the Modern Solar System." *Zygon* 51, no.2 (Haziran 2016): 431-449
- Dhanani, "Göklerdeki Kayalar. Abdülcebbar ve İbn Sina Arasındaki Karşılaşma" çev. Mehmet Bulğen, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, Yıl 3, Cilt 3, Sayı 2, (Güz 2017): 129-147
- Greaves, Jane S. "Phosphine gas in the cloud decks of Venus." *Nature Astronomy* (2020)
- Jung, Daekyung. "The RNA World and Divine Action in and Through Quantum Mechanics." *Theology and Science* 16 (4) (2020): 498-519. <https://doi.org/10.1080/14746700.2018.1525229>
- Losch, Andreas, ve Andreas Krebs. "Implications for the Discovery of Extraterrestrial Life: A Theological Approach." *Theology and Science* 13 (2) (2015), 230-244. <https://doi.org/10.1080/14746700.2015.1023522>
- Mahmood, Sultan Bashir. *Doomsday and Life After Death*. 4. Baskı. Islamabad: Holy Quran Research Foundation (HQRF), 2010.
- Morris, Simon Conway. *Life's Solution*. New York: Cambridge University Press, 2003.
- NASA. "Exoplanet Exploration." Erişim tarihi: 23 Aralık 2020. <https://exoplanets.nasa.gov/>
- Peters, Ted. "Astrobiology and Astrochristology." *Zygon* 52, no. 2 (Haziran 2016): 480-496.
- Santos, Charles. Mophy D. Leticia P. Alabi, Alamanicio C. S. Friaça. Douglas Galante. "On the parallels between cosmology and astrobiology: a transdisciplinary approach to search for extraterrestrial life." *International Journal of Astrobiology* 15 (4) (2016): 251-60.

41 Bu makaleyi yayımlamadan önce okuyup fikirlerini paylaşan ilahiyatçı-yazar Hüseyin Altuntaş'a teşekkür ederim. (S. F.)

- Tipler, Frank J. "A Brief History of Extraterrestrial Intelligence Concept." *Quarterly Journal of the Royal Astronomical Society* 22, no. 2 (1981): 133-145.
- Traphagan, John. *Extraterrestrial Intelligence and Human Imagination*. Austin TX: Springer, 2015.
- Weintraub, David A. *Religions and Extraterrestrial Life*. Nashville: Springer, 2014.
- Wilkinson, David. *Science, Religion and the Search for Extraterrestrial Intelligence*. Oxford: Oxford University Press, 2013.